

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) pitää sukupuolen vahvistamista koskevan lainsäädännön uudistamista välttämättömänä erityisesti siitä näkökulmasta, että lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä ollaan luopumassa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön, sekä lukuisten kansainvälisten instituutioiden kannanottojen mukaan nykylainsäädännön voidaan todeta olevan ristiriidassa ihmisoikeuksien edistämisen kanssa. Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että uudella lainsäädännöllä vahvistetaan sukupuolensa vahvistavien henkilöiden itsemääräämisoikeutta. Asianajajaliitto kiittelee myös esityksen lähtökohtaa, jossa sukupuolen juridinen vahvistaminen eriytetään lääketieteellisestä prosessista.

Lapsen edun ensisijaisuus ja alle 18-vuotiaiden asema

Sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin liittyen Asianajajaliitto katsoo, että alle 18-vuotiaiden asema tulisi huomioida esityksessä paremmin. Tämä käy ilmi myös esityksen kattavista perusteluista, joissa lapsen asemaa arvioidaan, sekä esitysluonnoksessa referoiduista ihmisoikeusinstituutioiden kannanotoista. Koska juridinen ja lääketieteellinen sukupuolen vahvistamisprosessi erotetaan toisistaan, menettää myös vaatimus 18 vuoden iästä merkitystään.

Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että alaikäisten asemaa koskevaa jatkovalmistelua tehdään. Ensisijaisesti asia tulisi kuitenkin ratkaista samassa yhteydessä, kun lausuntokierroksella saatu palaute esitysluonnokseen huomioidaan. Vähintäänkin alaikäisen asemaa koskevan pohdinnan tarkempi aikataulu tulisi määrittää tässä yhteydessä, ja asia tulisi ratkaista viipymättä.

Asianajajaliitto katsoo, että esitysluonnoksestakin ilmi käyvät toimintamallit, joita muissa Pohjoismaissa on omaksuttu, antavat viitteitä siitä, miten Suomessa alaikäisten asemaan tulisi suhtautua. Lisäksi liitto kiinnittää huomiota siihen, että Suomea lukuun ottamatta muissa

pohjoismaissa asia on joko ratkaistu tai etenemiselle on annettu suuntaviivat. Asianajajaliitto kehottaa kiinnittämään huomiota lapsen edun ensisijaisuuteen ja siihen, että alaikäiselle mahdollistetaan ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden riittävät keinot omaa identiteettiään vastaavan sukupuolen vahvistamiseen.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetyssä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Asianajajaliitto kehottaa pohtimaan, olisiko hakemusmenettelyn sijaan ilmoitusmenettely paitsi sukupuolensa vahvistavan, myös viranomaisresurssien kannalta. Esitysluonnoksessakin todetulla tavalla ilmoitusmenettely toisi sukupuoli-identiteettiä koskevan päätöksenteon täysimääräisesti asianomaisen henkilön itsemääräämisoikeuden piiriin. Lisäksi se helpottaisi ja nopeuttaisi menettelyä, mikä olisi sukupuolensa vahvistavan henkilön edun mukaista.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Asianajajaliitto katsoo, että vahvistettua sukupuolta tulee pitää henkilön sukupuolena. Tämä ei kuitenkaan saa tosiasiallisesti johtaa tilanteeseen, jossa henkilöltä evättäisiin pääsy esimerkiksi lisääntymisbiologisiin ominaisuuksiin liittyvien palveluiden piiriin. Asianajajaliitto katsoo, että tarpeettomasta sukupuolittuneisuudesta lainsäädännössä tulisi kattavasti pyrkiä eroon.

Esitysluonnoksessa kuitenkin todetaan, että esimerkiksi osa lääketieteellistä tutkimusta koskevasta lainsäädännöstä, jossa suojellaan raskaana olevaa henkilöä, on termistöltään sukupuolittunutta, ja suoraan kansallisesti sovellettavaa EU-sääntelyä. Näin ollen sen sanamuotoja ei voida muuttaa kansallisella lailla. Tällaisissa tilanteissa Asianajajaliitto pitää välttämättömänä, että henkilön oikeus tarvitsemiinsa palveluihin turvataan riippumatta siitä, onko henkilö vahvistanut sukupuolensa.

Käytännössä Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että viranomaiset saavat riittävästi koulutusta sukupuolen moninaisuuden käsittelyyn, ja mahdollisia syrjintätilanteita ennaltaehkäistään riittäväillä ohjeistuksilla ja neuvonnalla.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

Asianajajaliitto korostaa, että lainsäädännössä tarpeettoman sukupuolittamisen vähentäminen voisi ennaltaehkäistä syrjintää. Tämän vuoksi Asianajajaliitto kehottaa nykyistä määrätietoisemmin pohtimaan, olisiko vanhemmuuden merkitsemiselle eri tietojärjestelmiin sukupuolittuneen termistön sijaan vanhemmuutena, edellytyksiä.

Kaiken kaikkiaan Asianajajaliitto katsoo, että juridisen sukupuolen on oltava ensisijainen vanhemmuutta määrittävä tekijä, ja on tärkeää, että nimikettä on mahdollista myös jälkikäteen muuttaa sukupuolen vahvistamisen yhteydessä tai sen jälkeen. Kuten sukupuolen vahvistamisen osalta, myös vanhemmuusnimikkeen muuttaminen voisi tapahtua ilmoitusmenettelyllä.

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

Asianajajaliitolla ei ole kommentoitavaa.

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

Asianajajaliitolla ei ole kommentoitavaa.

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että uusi lainsäädäntö saadaan voimaan viipymättä, että ihmisoikeusnäkökulmat tulevat huomioiduksi ja sukupuolensa vahvistavan henkilön sterilisaatiovaatimus poistuu. Lisäksi Asianajajaliitto huomauttaa, että esimerkiksi alaikäisten nuorten asemaa koskevat puutteet tulisi pyrkiä huomioimaan jo tässä yhteydessä mahdollisimman kattavasti.

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Asianajajaliitto huomauttaa, että vaikka lapsivaikutuksia on tausta-aineistossa arvioitu laajasti, esitetyt perustelut eivät riittävissä määrin tue lopputulosta, jossa sukupuolen vahvistamisen edellytykseksi asetetaan 18 vuoden ikä. Edellä todetun mukaisesti Asianajajaliitto pitää erittäin tärkeänä, että lapsivaikutusarviointia jatketaan viipymättä, ja että jatkoselvittelyn tavoitteeksi asetetaan alaikäisen itsemääräämisoikeuden toteutumisen turvaaminen.

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Asianajajaliitto huomauttaa, että ei-binäärisiä sukupuoli-identiteettejä ei ole huomioitu esitysluonnoksessa, vaikka eri ihmisoikeusinstituutioiden kannanotoissa aihetta pidetään esillä. Koska kansainvälisiä esimerkkejä muun kuin mies- tai naissukupuolen tunnistamisesta lainsäädännössä löytyy, Asianajajaliitto kannustaa pohtimaan tarkemmin tätä näkökulmaa sukupuolen vahvistamista koskevan lain säätämisen yhteydessä. Tällaisen mahdollisen muutoksen ennakointi voisi olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi eri tietojärjestelmien muokkaamistarpeiden tunnistamiseksi.

Toivonen Milla
Suomen Asianajajaliitto